

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тимченко О.І. старший викладач кафедри економіки і права
Національного університету харчових технологій

Анотація. Стаття присвячена оцінці ефективності розвитку малого підприємництва у харчовій промисловості Черкаської області, зокрема розкрито сутність та значення малого підприємництва для економіки як регіону так і країни, проведено аналіз основних показників розвитку та діяльності малих підприємств, розглянуто причини, що заважають їх розвитку та запропоновано шляхи і заходи підвищення ефективності розвитку малих підприємств як харчової промисловості, так і України в цілому.

Summary. This article deals with the appreciation of the development efficiency small businesses in food industry of Cherkassky region. Especially it is shown the essence and significance of small businesses for regional and country's economy, made the analysis of the main development figures and small businesses' activities, examined the reasons preventing their development. The author proposed the ways and measures of increasing effective development of small businesses in food industry and in Ukraine as a whole.

Ключові слова: малі підприємства, харчова промисловість, ринкова інфраструктура, ефективність, розвиток підприємництва.

Key words: small business, food industry, market infrastructure, efficiency.

Вступ. У Посланні до Верховної Ради „Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки” Президент України зазначив, що „наступне десятиріччя має стати періодом відчутного зміцнення позицій малого підприємництва, якому відводиться особливе місце в економічній системі, важлива роль у підвищенні продуктивної зайнятості населення і послабленні соціальної напруги, забезпеченні економічної стабільності та інноваційного зростання, створенні передумов для становлення середнього класу” [3]. Таким чином, у процесі

ринкової трансформації економіки України одним із визначальних пріоритетів державної політики повинна стати всебічна підтримка малого підприємництва, створення умов, за яких малий бізнес може відігравати економічно та соціально значущу роль у суспільстві.

В умовах формування ринкового господарства, інституціональних змін в економіці України, радикальних змін у відносинах власності проблема становлення і розвитку малого підприємництва набуває неабиякого значення. Актуальність дослідження проблем розвитку малого підприємництва в харчовій промисловості посилюється також і тим, що повільність та суперечливість просування України шляхом ринкових реформ значною мірою зумовлені саме недооцінкою ролі та значення малого підприємництва як структуроутворюючого елемента ринкової економіки. Питання створення умов розвитку підприємництва розглядаються у працях українських вчених економістів, зокрема Л.Безчасного, В.Бородюка, В.Гейця, В.Голікова, З.Варналія, М.Долішнього, І.Лукінова, С.Мочерного, В.Савчука, В.Сизоненка, В.Степаненка, О.Турчинова, А.Чухна та інших. Однак проблема розвитку малих підприємств харчової промисловості у вітчизняній літературі залишається недостатньо розробленою. Немає праць, у яких би комплексно розглядалась економічна природа, роль і місце малого підприємництва як одного з ринкоутворюючих чинників, недостатньо обґрунтовано соціально-економічні наслідки розвитку малого підприємництва в харчовій промисловості України. Отже, актуальність дослідження визначається об'єктивно високою соціально-економічною роллю малого підприємництва та недостатнім науково-теоретичним його обґрунтуванням.

Постановка проблеми. Виходячи з актуальності наукового дослідження та враховуючи недостатність вивчення даної проблеми, необхідно розкрити стан розвитку малих підприємств, охарактеризувати місце малих харчових підприємств, проаналізувати їх діяльність та провести оцінку ефективності їх розвитку на прикладі Черкаської області. На основі отриманих та обґрунтованих результатів дослідження зробити висновки та запропонувати

шляхи підвищення ефективності розвитку та функціонування малих підприємств харчової промисловості в Черкаській області.

Результати дослідження. Ефективний розвиток економіки Черкаської області та вирішення соціальних проблем в значній мірі залежить від розвитку малого підприємництва. Відповідно до чинного законодавства суб'єктами малого підприємництва (не залежно від форми власності) вважаються підприємства, у яких середньо облікова чисельність працюючих за звітний рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України [1].

У 2003 році в Черкаській області діяло 5743 малих підприємств, що на 390 підприємств, або на 7,3% більше 2002 року. В порівнянні з 1999 роком кількість малих підприємств зросла на 1124 підприємства, або на 24,3%. Динаміку розвитку малих підприємств проаналізуємо за даними таблиці 1.

Таблиця 1

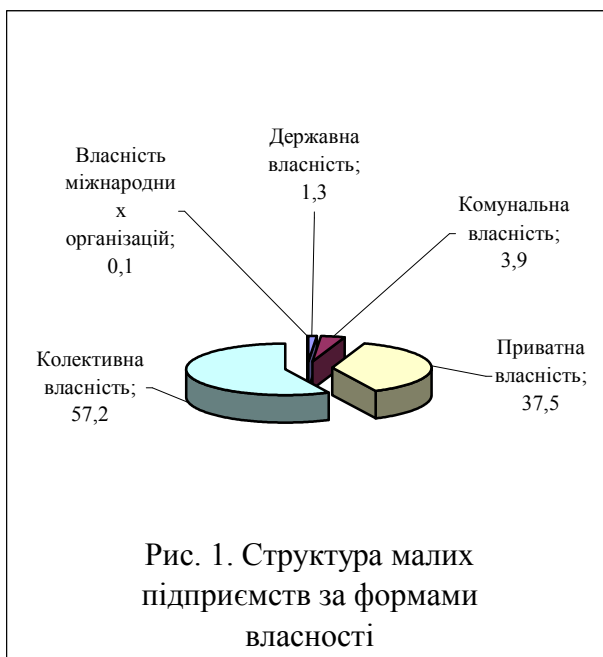
Основні показники розвитку малих підприємств Черкаської області

Показник	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Кількість малих підприємств, одиниць	4619	5058	5065	5353	5743
у % до попереднього року	129,0	109,5	100,1	105,7	107,3
на 10 тис. осіб наявного населення	32	35	36	38	42
Середньорічна кількість найманих працівників, осіб	36406	37565	41378	45543	50839
у розрахунку на одне підприємство	8	7	8	9	9
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн.	118,53	141,09	174,53	202,65	240,77
Обсяг виробленої продукції (робіт, послуг) у діючих цінах відповідних років, тис. грн.	377733,5	359356,5	460395,7	531767,3	682250,2

Джерело: [2]. Власні розрахунки.

В територіальному розрізі малі підприємства розвиваються нерівномірно. Майже 67% малих підприємств Черкаської області зосереджено в містах і лише 33% - в сільській місцевості. В обласному центрі функціонує 2864 підприємства, або 49,9% від загальної їх кількості. В середньому по області на 10 тис. населення припадає 42 підприємства, тоді як в цілому по Україні – 57

підприємств. В той же час в місті Черкаси на 10 тис. осіб наявного населення припадає 97 підприємств, місті Каневі – 55, місті Сміла – 49. найменша кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення в Катеринопільському районі – 14 підприємств, Смілянському та Уманському районах – по 15 підприємств. Ринкові процеси в економіці області сприяють відповідним змінам у формах власності малих підприємств. Так, в порівнянні з минулим роком частка малих підприємств з приватною формою власності зменшилась на 0,2 відсоткового пункту, комунальної – на 0,1. і навпаки, зросла частка малих колективних підприємств з 57,0% до 57,2%, державної – з 1,2% до 1,3%.

Сфера малого підприємництва стала невід’ємною складовою частиною економіки області і являє собою зріз усіх видів економічної діяльності. Як і в попередні роки характерною особливістю розвитку малого бізнесу є його зосередження здебільшого в сфері послуг. Найбільше (36,1%) малих підприємств функціонують за видом економічної діяльності „оптова і роздрібна торгівля”, 13,9% - за видом економічної діяльності „операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги користувачам”, 3,4% - „транспорт (включаючи зв’язок)”, 2,6% - „колективні, громадські та особисті послуги”, 1,9% - „готелі та ресторани”. У виробничій сфері діяло 39,0% малих підприємства, серед яких 18,6% - промислові, 9,8% - будівельні, 10,6% - сільськогосподарські [2].

Розвиток малого підприємництва в умовах ринкових реформ обумовлює значні демографічні зміни в цій сфері економічної діяльності. У 2003 році було створено 560 підприємств, з них 522 – шляхом утворення нових підприємств, 26 – поновлення діяльності раніше існуючих підприємств. Найбільша кількість утворених нових підприємств припадає на місто Черкаси (208 підприємств, або майже 40,0% від загальної кількості новоутворених підприємств). Аналіз утворення нових підприємств в розрізі видів економічної діяльності свідчить, що найбільша їх частка (30,3%) припадає на оптову й роздрібну торгівлю, 20,3% - новоутворені промислові підприємства, 20,1% - малі сільськогосподарські підприємства.

Поряд з утворенням нових підприємств, значна частина малих підприємств не витримуючи конкуренції з боку стабільно працюючих підприємств, призупинила свою діяльність. Так, за підсумками 2003 року призупинило діяльність 947 малих підприємств, зокрема: 392 підприємства, які працювали у сфері оптової та роздрібною торгівлі, 160 промислових підприємств, 110 сільськогосподарських підприємств, 102 будівельних підприємств.

Із 5743 малих підприємств Черкаської області лише п'ята частина промислові підприємства. У 2003 році із 1067 зареєстрованих промислових малих підприємств лише 232 підприємства (4,04% від загальної кількості малих підприємств Черкаської області) задіяні у харчовій промисловості.

Таблиця 3

Кількість малих промислових підприємств за основними видами економічної діяльності

	2001 р.		2002 р.		2003 р.	
	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
Промисловість, всього	846	100,0	1010	100,0	1067	100,0
у тому числі:						
Добувна	12	1,4	13	1,3	12	1,1
Обробна	809	95,6	962	95,2	1015	95,1
з неї:						
харчова промисловість	192	22,7	222	22,0	232	21,7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу, тепла та води	25	3,0	35	3,5	40	3,8

Джерело: [2]. Власні розрахунки.

У 2003 році із 1067 промислових підприємств, які зареєстровані в області, 232 малі підприємства харчової промисловості (21,7%). Хоча їх кількість з кожним роком зростає, але питома вага у загальній кількості малих промислових підприємств з кожним роком зменшується (із 22,7% у 2001 році до 21,7% у 2003 році), тому, що кількість промислових підприємств зростає більшими темпами, ніж кількість малих підприємств харчової промисловості.

Таблиця 4

Основні показники діяльності промислових малих підприємств у 2003 році.

	Кількість підприємств		Обсяг виробленої продукції у діючих цінах, тис. грн.	Середньорічна кількість всіх працівників, осіб	Середньомісячна заробітна плата всіх працівників, грн..
	що випускали продукцію	у % до загальної кількості малих підприємств відповідного виду діяльності			
Промисловість	809	75,8	181402,2	13169	239,03
у тому числі:					
Добувна	6	50,0	1565,1	94	334,40
Обробна	773	76,2	169795,3	12241	234,55
з неї:					
харчова промисловість	136	58,6	34043,4	2373	179,39
Виробництво та розподілення електроенер., газу, тепла води	30	75,0	10041,8	834	294,17

Джерело: [2]. Власні розрахунки.

Не всі зареєстровані підприємства працювали, із 232 зареєстрованих малих підприємств харчової промисловості виробляли продукцію лише 136 підприємств (58,6%), обсяг випуску якої у діючих цінах становив 34043,4 тис. грн. На малих підприємствах у 2003 році працювало 2373 працівники і в середньому за місяць отримували 179,39 грн. заробітної плати, що є найнижчою середньомісячною заробітною платою працівників на малих промислових підприємствах.

Із 136 малих підприємств харчової промисловості які виробляли продукцію, 58,4% підприємств отримали загальний прибуток 11623,3 тис. грн., а 41,6% підприємств зазнали збитків на загальну суму 7371,2 тис грн. Рівень рентабельності операційної діяльності малих підприємств харчової промисловості за 2003 рік становив 10,4%.

Таблиця 5

Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування (тис. грн.)

	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % від загальної кількості	фінансовий результат	у % від загальної кількості	фінансовий результат
Промисловість	-1797,6	58,9	23898,0	41,1	25695,6
у тому числі:					
Добувна	-60,3	40,0	166,0	60,0	226,3
Обробна	-2616,3	60,2	21156,8	39,8	23773,1
з неї:					
Харчова промисловість	4252,1	58,4	11623,3	41,6	7371,2
Виробництво та розподілення електроенер., газу, тепла води	879	30,8	2575,2	69,2	1696,2

Джерело: [2]. Власні розрахунки.

Стан розвитку малого підприємництва у 2003 році в цілому покращився, але мале підприємництво зосереджено здебільшого в сфері послуг, найбільша кількість малих підприємств створена у колективній формі власності, залишається низькою конкурентоспроможність та фінансова спроможність малих підприємств Черкаської області.

Висновки і шляхи вирішення проблеми. Досліджуючи перешкоди, що виникають на шляху розвитку малого підприємництва, західні фахівці дійшли висновку, що обов'язковими умовами цього розвитку є [4]: підтримка малого підприємництва з боку держави, наявність відповідної (стимулюючої державної політики; створення різноманітних асоціацій середнього і малого підприємництва, їх взаємодія з урядом і державними установами; спрямованість навчальних програм професійної освіти на піднесення підприємницької культури та розширення само зайнятості серед населення; інституціональна підтримка розробки стратегії маркетингу і збуту продукції, збір і аналіз ринкової інформації, проведення відповідних наукових досліджень.

Крім заходів загального плану, які сприяють підвищенню ефективності розвитку, піднесенню, активізації малого підприємництва взагалі, потрібно здійснювати заходи спеціального призначення, що спрямовані на підтримку малого підприємництва саме органами місцевої влади, так як розвиток малого підприємництва багато в чому залежить від місцевої влади та її політики.

Місцева влада має значний вплив та контроль над підприємствами, який часто супроводжується зловживаннями чи перевищенням службових повноважень. Це стосується: по-перше, тривалості та вартості реєстрації підприємств, що суттєво відрізняється залежно від регіону та виду установи, уповноваженої на здійснення реєстраційних процедур; по-друге розвиненості інфраструктури, зокрема наявні лізингові компанії, бізнес-інкубатори, технопарки, промислові полігони, агентства з розвитку підприємництва, центри інформаційного забезпечення, навчальні та навчально-ділові центри.

Державна реєстрація підприємств залишається досить тривалим, обтяжливим, багатоетапним процесом (пов'язаним із відвідуванням 12 обов'язкових інституцій, які можуть знаходитися в різних кінцях міста і які працюють у визначені дні та години), який триває в середньому близько 42 робочих дні, або трохи більше 15 робочих днів у разі здійснення реєстрації посередником [5]. Що стосується вартості реєстрації, то згідно із законодавством вартість отримання свідоцтва про державну реєстрацію становить 119 грн. проте результати опитування свідчать, що для цього підприємствам доводиться сплачувати в середньому 369 грн. Повна вартість усього процесу реєстрації, що складається із передреєстраційних процедур, у середньому становить 1408 гривень [5].

Реформування системи реєстрації суб'єктів підприємництва, на думку автора, є необхідним і можливим навіть на рівні місцевої влади. Оскільки перелік організацій, в яких мають реєструватися суб'єкти підприємництва, визначений законодавством і не може бути скорочений, то потрібно спростити процедуру реєстрації нових підприємств і зробити її менш трудомісткою. Для цього потрібно місцевій владі запровадити так звану реєстрацію „в одному вікні”, шляхом присутності уповноважених представників більшості обов'язкових інституцій у визначені дні й години у певних приміщеннях, наприклад, в самих органах місцевої влади, які здійснюватимуть реєстрацію підприємств і підприємців – фізичних осіб, які розпочинають підприємницьку діяльність.

Значний вплив на ефективність розвитку малого підприємництва на регіональному рівні відіграє розвиненість ринкової інфраструктури. Важливим напрямом розвитку інфраструктури малого підприємництва є створення спеціалізованих банків, фінансових корпорацій, страхових фондів і депозитних компаній, з метою кредитування малого підприємництва, або сприянні цьому процесу шляхом надання відповідних гарантій позичальнику. Так як банки та інші фінансові установи не зацікавлені в дрібному кредитуванні, необхідно забезпечити стимулювання процесу створення кредитних спілок та розвиток їх мережі. Особливості таких організацій полягають у тому, що вони хоча і діють у фінансовій сфері, але відрізняються від банків некомерційним характером діяльності. Це своєрідний кооператив, пайовики якого одночасно є його клієнтами – позичальниками, власниками і учасниками. Основне завдання кредитної спілки полягає в кредитуванні пайовиків, які дотримуються чітко визначених обов'язків та прав. Важливе значення у формуванні інфраструктури підтримки малого підприємництва має удосконалення лізингових відносин, що створює для малих підприємств можливість, тимчасово використовуючи обладнання лізингових компаній, забезпечити оновлення основних засобів і використання сучасних технологій. Але в Україні лізингові відносини поки що не мають належного поширення. Цьому заважає ряд наступних причин: недостатньо висока рентабельність лізингових компаній, великі організаційні витрати на одиницю прибутку, відсутність у бажаючих зайнятися цим видом діяльності стартового капіталу для придбання об'єктів лізингу, недосконалість правових гарантій збереження його якості при експлуатації та вилучення в недобросовісного користувача.

У сприянні реалізації товарів (послуг) через аналіз відомостей про конкурентів, ємність ринку, вимоги споживачів, участь виробників у різноманітних ярмарках і виставках, велике значення відіграє інформаційне забезпечення підприємництва. Професійна підготовка громадян до підприємницької діяльності в багатьох випадках не дає результатів, якщо після цього підприємці-початківці не відчувають підтримки, залишаються сам-на-сам

із складностями й проблемами початкового етапу практичної діяльності. Для вирішення даної проблеми необхідно створити комплексну інформаційну систему, яка враховувала б потреби саме малого підприємництва на базі технічних можливостей вже існуючих інформаційних комп'ютерних систем ряду державних структур. За допомогою даної системи, кожен підприємець, маючи вільний доступ, отримував інформацію про зміни в законодавстві, нові законодавчі акти, які регламентують підприємництво, через Інтернет – до новітніх досягнень у техніці й технології.

Узагальнюючи вище сказане, можна зробити наступний висновок про те, що заходи підвищення ефективності розвитку та функціонування малого підприємництва як у харчовій промисловості, так і в економіці України, мають спрямовуватися перш за все на: спрощення процедури державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності; зменшення податкового тиску, упорядкування податків і спрощення системи їх нарахування та звітності; створення реального механізму кредитування малого підприємництва; зменшення кількості організацій, які мають право на здійснення перевірок малих підприємств, упорядкування перевірок; стимулювання процесу створення інфраструктури підтримки малого підприємництва – лізингових компаній, бізнес-інкубаторів, технопарків, промислових полігонів, агентств з розвитку підприємництва, центрів інформаційного забезпечення, навчальних і навчально-ділових центрів; розвиток системи підготовки кадрів для малого підприємництва, шляхом створення навчально-методичних комплексів, розробку науково обґрунтованих методик викладання, посібників і підручників, що враховували б реальну ситуацію в Україні; створення ефективної інформаційної системи, яка містила б інформацію щодо змін у законодавстві, нових законодавчих актів, новітніх досягнень у техніці і технології; підтримку створення спеціалізованих банків, фінансових корпорацій, страхових фондів і депозитних компаній, які спрямовуватимуть свою діяльність на кредитування малого підприємництва.

Список використаних літературних джерел

1. Господарський кодекс України прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року №436-IV.
2. Діяльність малих підприємств Черкаської області у 2003 році. Статистичний збірник. – Черкаси: Головне управління статистики у Черкаській області. – 2004. – 102 с.
3. Україна за роки незалежності, 1991 – 2003 . – 5-е вид., переробл. та допов. – К.: Нора-Друк, 2003. – 560 с.
4. Хэнсен Г. Экономическое возрождение региона. – Уэст: Уолдайд Стратеджиз. - 2000. – 244 с.
5. www.VlasnaSprava.info. Чи сприятливі умови для підприємницької діяльності в Україні.